

**Az interkulturális kapcsolatok hatása az idegen nyelvi beszélőkkel kapcsolatos
attitűdökre általános iskolások körében**

Kormos Judit és Csizér Kata (Eötvös Loránd Tudományegyetem, Angol Alkalmazott
Nyelvészeti Tanszék)

Levelezési cím:

Kormos Judit

ELTE Angol Alkalmazott Nyelvészeti Tanszék

Budapest, 1146, Ajtósi Dürer sor 19-21.

Email: Kormos.j@chello.hu

Absztrakt

Tanulmányunk általános iskolás diákok attitűdjeit vizsgálja két a mai Magyarországon legfontosabb idegen nyelvvel, az angollal és a némettel, és ezek különböző országokban élő beszélőivel kapcsolatosan. Vizsgálatunkban arra is kíváncsiak voltunk, hogy a külföldiekkel gyakrabban valamint ritkábban kapcsolatba lépő diákok attitűdjei hogyan térnek el egymástól. 40 tanulóval készítettünk mélyinterjút az ország különböző településein. A kvalitatív módszerekkel gyűjtött adatok elemzése során megállapítottuk, hogy a diákoknak változatos véleményük van az idegen nyelvi beszélőkkel és kultúrájukkal kapcsolatban: életmód tekintetében a tanulónak az angolok tetszettek a legjobban és az amerikaiak legkevésbé, míg a nemzeti tulajdonságok terén a németeket találták a legszimpatikusabbnak. Az alacsony és magas kontaktus élménnyel rendelkező diákok összehasonlítása pedig azt jelzi, hogy a kapcsolatok gyakorisága valóban befolyásolja, hogy a nyelvtanulók milyen attitűdökkel rendelkeznek.

Abstract

The research reported in this paper investigates what kind of language-related attitudes Hungarian schoolchildren can give account of and in what ways contact might affect language-related attitudes. This study is based on data gathered in an interview project that involved 40 13/14-year-old learners of English and German from all over Hungary. The results reveal that tourism does not create many contact opportunities for the majority of students in this country. The participants were found to display a variety of attitudes towards a considerable number of aspects of the target language culture. The comparison of high- and low-contact students showed that students who experience frequent and prolonged contact have more positive affective attitudes

towards the target language country, its speakers and culture and exhibit more complex cognitive attitudes than students who do not often encounter foreigners.

Bevezetés

A külföldiek iránti attitűdök, tudássémák és sztereotípiák nagyon fontos szerepet játszanak a társadalomban, különösen így van ez egy olyan kicsi és egyedülálló nyelvet beszélő országban, mint Magyarország. Alapvető tény, hogy az attitűdök a viselkedés és gondolkodás meghatározói (Allport, 1954), és ezáltal befolyásolják, hogyan és milyen körülmények között alakít ki valaki kapcsolatot más kultúrák képviselőivel, illetve hogy hajlandó-e egyáltalán bármilyen kontaktust teremteni (Ajzen és Fishbein, 1977; Hewstone, Stroebe, Codol és Stephenson; 1988, Pettigrew, 1998). A kultúrközi kapcsolatok a legtöbb magyar ember életében fontos szerepet játszanak még akkor is, ha életükben nem lépik át az ország határát. Egyre többen helyezkednek el multinacionális nagy vállalatoknál, ahol külföldi kollégákkal állnak rendszeres összeköttetésben, és egyre több külföldi él Magyarországon. A más kultúrák képviselőivel való találkozás nemcsak személyes lehet, gyakran kerül sor írásbeli érintkezésre, de indirekt módon a tévéműsorokon, filmekben, folyóiratokon, zeneszámokon és az Interneten keresztül is kapcsolatba kerülünk más országok népeivel. Ezen találkozások fontos részei életünknek: sok magyar ember állása függ attól, hogyan tud kommunikálni külföldi munkatársakkal, és a magyarok által tanúsított attitűdök és viselkedési formák nagyban meghatározzák azt, hogyan ítélik meg hazánkat a határokon kívül. Az idegen nyelvi beszélőkhöz való hozzáállás fontos meghatározója a nyelvtanulás sikerének is és befolyásolja, hogy valaki szert tud-e tenni arra a nyelvtudásra, amire a mai Magyarországon oly nagy szükség van. Ha negatív véleménnyel van a nyelvtanuló az adott nyelvbeszélőiről, akkor ez az attitűd gyakran magára a nyelvre is vonatkozik. Így nem valószínű, hogy a tanuló szívesen fektet megfelelő energiát a nyelvtanulásba és nem is törekszik arra, hogy olyan helyzeteket

teremtsen magának, ahol az idegen nyelvet használni tudja. Ha viszont az illető nyelvtanuló hozzáállása az idegen nyelvi beszélőkhöz pozitív, akkor lelkesebb a nyelvtanulásban, és igyekszik azt minél többet az osztálytermen kívül is, a valós életben gyakorolni (Dörnyei és Csizér, 2005; Dörnyei, Csizér és Németh, 2006).

A serdülőkorú gyermekek idegen nyelvi attitűdjei különös jelentőséggel bírnak a társadalom számára. Egyrészt ezen korosztály tudássémái még alakíthatóak, és a pedagógusok és szülők számára fontos, hogy tisztában legyenek a gyermekek attitűdjével, hogy azokat formálni tudják. A serdülő korosztály alkotja az egyik legnépesebb nyelvtanulói populációt a mai Magyarországon. Az elmúlt 50 évben ők az első generáció, akik megfelelő körülmények között tudnak idegen nyelveket tanulni, és ők lesznek azok, akik felnőttként remélhetőleg változtatnak a mai magyar lakosság igen alacsony nyelvtudási arányán (Terestyéni, 1996). Mivel az idegen nyelvi attitűdök jelentős mértékben befolyásolják a nyelvtanulás sikerét és a diákok nagy részének felnőtt életében a munkahelyen való boldogulását, ezért nagyon fontos megismerni, mit is gondol a most 14 éves korosztály az idegen nyelvi beszélőkről.

Magyarországon utoljára 1991-ben készült átfogó vizsgálat a középiskolások és egyetemisták külföldiekkel kapcsolatos attitűdjeiről (Hunyadi, 1996). Ugyan ez a felmérés rendkívül jó áttekintést ad a fiatalok különböző népekhez való hozzáállásáról, a hátránya az, hogy mindössze 10 előre meghatározott és meglehetősen általános jelző pár segítségével jellemezhetők a résztvevők a külföldieket. Kutatásunk célja az volt, hogy részletesebb és mélyebb betekintést nyerjünk a végzős általános iskolai korosztály idegen nyelvi attitűdjeibe, azáltal, hogy szóban kérdeztük meg őket az idegen nyelvi beszélőkről és országukról alkotott véleményükről. Két a mai Magyarországon legfontosabb idegen nyelvet (Csizér és Dörnyei, 2002) az angolt és a németet és ezek különböző országokban élő beszélőit vizsgáltuk. Kíváncsiak voltunk arra is, hogyan térnek el a külföldiekkel gyakrabban valamint ritkábban kapcsolatba lépő diákok attitűdjei. Kutatásunk ugyan egy viszonylag kis mintán végzett kvalitatív vizsgálat volt, de mivel a résztvevők kiválasztása célzottan történt, eredményeink

remélhetőleg általánosítható betekintést nyújtanak a magyar általános iskolai tanulmányokat befejező diákok idegen nyelvi beszélőkkel kapcsolatos vélekedésébe. Azt gondoljuk, hogy fontos és részletes információt nyertünk a magyar diákok e csoportjának idegen nyelvi attitűdjeiről, melyek további országos reprezentatív vizsgálatok alapját képezhetik, és amelyek tájékoztató jellegűek oktatáspolitikusok, szociálpszichológusok és pedagógusok számára.

Irodalmi áttekintés

A 21. század tagadhatatlan ténye, hogy a különböző kultúrákból érkező egyének közti kommunikáció gyakorisága megnőtt (Brislin, 2001). A globalizáció fontos része életünknek és a külföldiekkel való kapcsolat hatással lehet mindennapjainkra. A „Kontaktus Hipotézis” elnevezésű szociálpszichológiai elmélet azon a megfigyelésen alapul, hogy a csoportközi kapcsolatok (kontaktus) megváltoztatják az emberek és csoportok attitűdjeit és viselkedését egymás iránt, és ezek a változások befolyásolják a jövőbeli csoportok közötti érintkezést is (Allport, 1954). Allport számára azonban az is nagyon hamar bebizonyosodott, hogy nem lehet a kontaktus általános jótékony hatásáról beszélni. Ahhoz, hogy kedvező változások következzenek be az attitűdökben, több feltételnek is teljesülnie kell a találkozások során: egyenlő státuszú csoportok kontaktusa, közös célok követése, közös érdek, és intézményes támogatás. Nemrégiben Pettigrew (1998) újra áttekintette Allport eredeti kontaktus feltételeit és az azóta végzett kutatásokat, és öt feltételt talált különösen jelentősnek a pozitív attitűdváltozás szempontjából: egyenlő státuszú csoportok kapcsolatát, közös célt, együttműködésen alapuló kontaktust, intézményes támogatást és csoportközi baráti kapcsolatok meglétét. Ez utóbbi változót különösen fontosnak tartotta, hiszen a baráti kapcsolatok lehetővé teszik, hogy a csoporttagok közelebb kerüljenek egymáshoz, és ezáltal a

kapcsolatok mélyebbek, kevésbé felületesek lesznek. Ezek az élmények hozzájárulnak ahhoz, hogy a pozitív attitűdök a csoport többi tagjára is kiterjedjenek.

Allport kiemelkedő jelentőségű munkája nagyon sok kutatást inspirált az országos kérdőíves reprezentatív vizsgálatoktól a megfigyelésen alapuló terepmunkákon át egészen a laboratóriumi kísérletekig (lásd Amir, 1969; Cook, 1978, 1985; Desforges, Lord, Pugh, Sia, Scarberry, és Ratcliff, 1997; Desforges, Lord, Ramsey, Mason, Van Leenwen és West, 1991; Hamberger és Hewstone, 1997; Hewstone, 1985; Islam és Hewstone, 1993; Stangor, Jonas, Stroebe, és Hewstone, 1996). A vizsgálatok legtöbbször bizonyítani tudta, hogy a megfelelő körülmények jelenlétekor a pozitív attitűd változás valóban megtörténik (további összefoglalásként lásd Brown és Hewstone, 2005; illetve Wright, Brody és Aron, 2005). Az elmúlt években két jelentős elméleti felvetéssel is bővült a Kontaktus Hipotézis irodalma: van Dick et al. (2004) egy új konstruktumot emelt be az elméletbe: a *kontaktusnak tulajdonított fontosságot* és azzal érveltek, hogy ez a változó „az előítélet csökkentésének legjobb előrejelzője” (p. 211), vagyis ezen kutatók szerint azok a felületes kontaktus élmények, amelyek a kontaktusban szereplők számára nem bírnak jelentőséggel, nem fognak hozzájárulni javuló csoportközi kapcsolatokhoz. Brown és Hewstone (2005) munkájukban két dimenzióba (személyközi és csoportközi) csoportosítják azokat a feltételeket, amelyek pozitív attitűdbeli változásokat idézhetnek elő a csoportközi kontaktus nyomán. Az általuk javasolt modell szerint akkor várhatunk el pozitív attitűdbeli változást a kontaktus hatására, ha a kontaktus élménynek mind a személyközi mind a csoportközi szinten megfelelő fontosságot tulajdonítanak a kontaktusban résztvevő szereplők.

Az angol nyelv beszélőivel kapcsolatos attitűdökről az elmúlt 20 évben számos kutatás készült, melyeknek fő tanulsága az volt, hogy az 1990-es évek elejétől fogva, az angol világnyelvvé válásának következtében az angol nyelvvel kapcsolatos vélekedések szétváltak az anyanyelvi beszélőkhöz való attitűdöktől (Kachru, 1990). Nyugat-Európa számos országában általában jellemző, hogy a britekről sokkal pozitívabb képet alkot a felnőtt

lakosság mint az amerikaiakról (lásd Flaitz, 1988). Clyne (1998) könyvében részletesen bemutatja, hogy ugyan a nyugat- és kelet európai országokban a német nyelvnek még mindig fontos szerepet tulajdonítanak az emberek, a német szerepe mint nemzetközi közvetítő nyelv egyre csökken.

Ugyan Magyarországon számos kutatás készült az általános és középiskolás korosztály nemzeti öntudatáról, kisebbségekhez és a környező országok lakóihoz való viszonyáról (pl. Csepeli és Závecz, 1995; Murányi, 2005; Szabó és Csepeli, 1984; Szabó és Örkény, 1995), valamint a „Kontaktus Hipotézis” állításainak vizsgálatáról az antiszemitizmus problémájának tükrében (Kovács, 1997; 2001), ismereteink szerint eddig csak Hunyady (1996) végzett olyan jellegű vizsgálatokat, amelynek célja a magyar diákok külföldiekkel kapcsolatos általános attitűdjeinek megismerése volt. Azonban ez a vizsgálat sorozat nem vette figyelembe a résztvevők kontaktus minőségi vagy mennyiségi összetevőit. Hunyady azt kutatta, hogyan vélekednek a magyar fiatalok nyolc nemzetről: a magyarokról, angolokról, amerikaiakról, németekről, románokról, franciákról, kínaiakról és oroszokról. A válaszadóknak egy hétfokú skálán kellett bejelölniük szerintük mennyire jellemzőek ezekre a népekre egyes tulajdonságok (becsületes, értelmes, hazafias, művelt, népszerű, öntudatos, politika iránt érdeklődő, barátságos, szorgalmas és jó humorú). Hunyady a felmérést kétszer végezte el, először 1981-ben majd a rendszerváltás után 1991-ben, így nyomon követhető volt az attitűdök változása is. A vizsgálat eredményei közül mi most csak a németekkel, angolokkal és amerikaiakkal kapcsolatos attitűdökre koncentrálnak, mert ezek alkotják kutatásunk célcsoportját. Hunyady eredményei azt mutatják, hogy a magyar fiatalok igen pozitív tulajdonságokkal ruházzák fel az angolokat és amerikaiakat, akik közül az előbbi mind 1981-ben mind 1991-ben a legnépszerűbb nemzetnek számít. Ennél kevésbé pozitívan ítélték meg a résztvevők a németeket, bár ők is a népszerű nemzetek közé tartoznak. Hunyady a következőképpen foglalja össze az angolokkal és amerikaiakkal kapcsolatos eredményeket:

Az „angol” tulajdonságai közül 1981-ben a népszerűség és az értelem foglalta el a legelőkelőbb helyeket. Tíz évvel később e jellemzésben relatíve háttérbe szorult a népszerűség, kissé a hazafiasság és műveltség is, viszont még inkább előtérbe került az értelem, az öntudat és becsületesség. A jó humort és barátságosságot változatlanul a leghalványabb értéknek tartják. Az „amerikai” 1991-ben a korábbiaknál kevésbé tűnik politikailag involváltnak, értelmesnek és műveltnak, viszont tulajdonságai között inkább előtérbe kerülnek olyan szociális vonások, mint a barátságosság és a jó humor. A jellemzés kritikusabb oldala volt és maradt a becsületesség és szorgalom tulajdonság együttese. (172. oldal)

A németek pozitív tulajdonságai között szerepelt 1981-ben és tíz évvel később is az értelmesség. 1991-ben a szorgalom került előtérbe mint pozitív jellemző. A résztvevők negatívumként a barátságosság és humor hiányát említették.

A jelen tanulmány annyiban jelent újdonságot fent áttekintett vizsgálatokkal szemben, hogy kvalitatív módszerekkel közelítettünk a problémához, és azt vizsgáltuk, hogy a tanulók milyen attitűdökről számolnak be, és hogy a beszámolóikat hogyan befolyásolja az a tény, hogy milyen gyakran és milyen típusú kontaktus helyzetekben találkoznak a különböző külcsoportok tagjaival.

A kutatás leírása

2005 áprilisában 40 interjú készítettünk 21 angolul és 19 németül tanuló 8. osztályos általános iskolás diákkal Magyarország különböző településein. Az interjúk egy átfogó idegen nyelvtanulási motivációs vizsgálat részét képezik, melyekből ebben a cikkben csak az attitűdökkel foglalkozunk. Az interjú kérdések összeállításakor Dörnyei és Csizér (2005) korábbi idegen nyelvi attitűdökkel és motivációval kapcsolatos kérdőíves kutatását vettük alapul. Az interjú kérdéseit három célcsoporthoz tartozó tanulóval kipróbáltuk, és a próba interjúk tapasztalatai alapján állítottuk össze a végleges kérdéssort. Az interjú vezérfonala négy fő részből állt: (1) személyes adatok, háttér információ a nyelvtanulásról (pl. legjobb és legrosszabb nyelvtanulási élmény); (2) attitűd az idegen nyelvi beszélőkhöz és az idegen nyelvhez; (3) interkulturális kapcsolatok; és (4) általános kérdések a nyelvtanulás

folyamatáról és a motivált idegen nyelvi viselkedésről. Minden interjút magnóra rögzítettünk és átírtunk, az átírt verziót az eredetivel összevetettük.

A résztvevők kiválasztásánál először a településmintát állapítottuk meg, úgy hogy az ország több területéről is kerüljenek diákok a mintába, olyan módon, hogy turisták által gyakrabban illetve kevésbé látogatott területekről is legyenek adataink. Figyelmet fordítottunk arra, hogy közel egyenlő arányban legyenek a fiúk és lányok és a németül és angolul tanuló diákok (a résztvevők általános jellemzőit az 1. számú táblázat tartalmazza). Minden diák nyolcosztályos általános iskola utolsó évfolyamának tanulója volt. Az interjú résztvevőjét a nyelvtanár vagy az igazgató segítségével választottuk ki, azon szempont alapján, hogy a diák a jó nyelvtanulók közül kerüljön ki.

Az interjúkat kvalitatív módszerrel elemeztük Maykut és Morehouse (1994) útmutatásai alapján. Először kezdeti kategóriákat állítottunk fel, majd ezeket finomítottuk a további elemzések során. A kódolási kategóriák megállapítása után a két szerző egymástól függetlenül 10 interjún próbaelemzést végzett, és a vitás kérdések tisztázása után közösen kódolta az adatokat.

1. táblázat. A kutatás résztvevőinek jellemzői

	Fiú		Lány	
	Angol	Német	Angol	Német
Budapest	5	3	4	4
Nyugat-Magyarország ¹	4	2	3	5
Kelet-Magyarország ²	3	2	2	3
<i>Összesen</i>	<i>12</i>	<i>7</i>	<i>9</i>	<i>12</i>

¹ Települések: Abaliget, Bük, Nyúl, Pápa, Pécs, Sárvár, Szentendre

² Települések: Algyő, Bátortereny, Debrecen, Hódmezővásárhely, Mikepércs

Eredmények és megvitatás

A diákok által megfogalmazott attitűdök

Az interjúk elemzése alapján három nagy csoportba tudtuk sorolni témájukat tekintve azokat az attitűdöket, amelyeket a diákok megfogalmaztak. Ezek a következők voltak: (1) a különböző nyelveket beszélő közösségek életmódjához kapcsolható attitűdök; (2) ugyanezeknek a közösségeknek tagjait jellemző nemzeti és egyéni tulajdonság attitűdök; valamint (3) az angol és német nyelvű ország gazdagságát és vitalitását leíró attitűdök. Az első két kategória összefoglaló eredményeit tartalmazza a 2. táblázat. Ezen belül elkülönítettünk pozitív illetve negatív attitűdöket, annak alapján, hogy a résztvevők egyértelműen kedvező tulajdonságokat és jellemzőket soroltak-e fel, vagy pedig előnytelen, és nem rokonszenves jelzőket használtak. Amennyiben sem pozitív sem negatív attitűdje nem volt egy résztvevőnek, akkor semlegesnek tekintettük őt, ha pedig egyszerre vélekedett egy témával kapcsolatban kedvezően és elítélően, akkor az ambivalens kategóriába soroltuk. Az attitűdök elemzése során a háromelemes attitűdmodellel dolgoztunk (Csepeli, 2001; Hewstone, Stroebe, Codol és Stephanson, 1995) és megkülönböztettünk kognitív (hiedelmek szóbeli megnyilatkozásai) és affektív (érzelmek szóbeli megnyilatkozásai) attitűdskomponenseket.

2. táblázat A diákok attitűdjeinek az összefoglalása

	Pozitív	Negatív
	A diákok száma	
<i>A nyelvi közösségek életmódjával kapcsolatos attitűdök</i>		
Osztrákok	5	1
Németek	5	0
Angolok	9	2
Amerikaiak	2	8
<i>A nyelvi közösségekkel kapcsolatos nemzeti attitűdök</i>		
Osztrákok	3	1
Németek	13	6
Angolok	11	6
Amerikaiak	4	3

Az első kategóriába *a nyelvi közösségek életmódjával kapcsolatos attitűdöket* soroltuk, az elnevezés önmagáért beszél: ezeknek a kognitív típusú attitűdöknek mindegyike

valamilyen módon kapcsolódott a különböző nyelvi közösségek életstílusához, és életmódjához. Ezen a kategórián belül elkülönítettünk további csoportokat is, a következőkbe felsoroljuk ezeket az alkategóriákat egy-egy jellemző idézettel kiegészítve (az idézetek után zárójelbe a megfelelő interjúkódot találja az olvasó):

- Lakóhelyi környezet: „Mondjuk Németországba is elmennék a hegységbe. Ott olyan szépen építik fel a házakat, olyan nagyon csendes, nagyon nyugodt környezet van.”(R30)
- Egészség, táplálkozás: „Amerikaiak egészségtelenül élnek, ők a mának élnek.”(R36)
- Ruházkodás: „Németek elegánsabbak” (R34)
- Közbiztonság: „Anglia azért biztonságosabb, mint az USA (...) ott több öldöklés szokott lenni, meg terror, ami az USA-t sújtja inkább. Például WTC.”(R29)
- Tisztaság, szelektív hulladékgyűjtés: „Irigylem őket azért, hogy nagyon figyelnek a szemetéssel kapcsolatban. Szemetelés mintha nagy bűn lenne. Bécs nagyon tiszta volt.” (R12)

Érdekes volt megfigyelni, hogy a 14 éves interjúalanyainknak a lakóhelyi környezettel kapcsolatos megjegyzései többnyire Németországra és Ausztriára vonatkoztak, illetve, hogy szintén ezekkel az országokkal kapcsolatosan jegyezték meg, hogy a városaik, lakóhelyi környezetük mennyire szép és tiszta, illetve, hogy ezekben az országokban élők milyen nagy hangsúlyt fektetnek a szelektív hulladékgyűjtésre. Ez nyilván annak tudható be, hogy ezek az országok közelebb vannak Magyarországhoz, a diákok gyakrabban látogatnak el oda, illetve a földrajzi közelség miatt inkább felmerül annak a lehetősége, hogy Magyarország is lehetne ezekhez az országokhoz hasonló. Néhány diák (főleg lányok) dicsérte Németországot és Angliát abból a szempontból, hogy milyen elegánsan öltöznek ott az emberek. Az egészség és táplálkozás kategóriában főleg Angliával és az Egyesült Államokkal kapcsolatos

megjegyzéseket találunk. Nagy Britannia esetében két diák is említette a „teázás szokását”: „Hát végül is szép kultúrájuk van, szokásaik is tetszenek, ahogy teáznak” (R2). Több diák utalt az amerikaiak egészségtelen életmódjára, és arra, hogy ennek következtében sokuk túlsúlyos: „Az Egyesül Államokról valahogy egy elhízott ember ugrik be” (R24). Annak ellenére, hogy Magyarország földrajzilag nagyon messze esik az Egyesült Államoktól, és hogy az interjúalanyaink tinédzserek voltak, jó néhányuk kifejezte a terrortól való félelmét, még négy évvel a Világkereskedelmi Központot ért támadás után is. Az interjúkat még a londoni metró elleni támadások előtt bonyolítottuk le, ezért van, hogy diákok Angliát még biztonságosabbnak tartják mint az USA-t. Lehet, hogy ez ma már nem lenne így (lásd fenti idézet).

Az attitűdök másik csoportja a diákok olyan kognitív attitűdjeit foglalta magába, amelyek a különböző országokban élő emberek *személyes tulajdonságait, jellemzőit, nemzeti karakterét* fejezték ki. A legjellemzőbb melléknevek, amelyekkel az angolokat leírták a következők voltak: kedvesek, érdekesek, kifinomultak, barátságosak, udvariasak, komolyak, elegánsak, nyugodtak, segítőkészek. A kevésbé hízelgő kicsengésű melléknevek között találunk olyanokat, mint büszkék, uralkodók, visszahúzódóak, arisztokratikusak, konzervatívak. Az egyik diák megjegyezte: „Néha volt olyan érzésem, hogy nagyon kedvesek, de teljesen mást gondolnak” (R19). Egy másik diák a következő módon fejezte ki, hogy szerinte az angolok nem elég nyitottak a világ dolgaira: „Hát kicsit olyan visszahúzódóak, nem nyíltak, mert hogy nem vezetik be az eurót és idegen nekik minden, a saját hagyományaikhoz vannak hozzászokva. Nem szeretnék mást bevenni a kultúrájukba.” (R28). Az angolok (britek) nemzeti karakteréről elmondottak nagyon sokban hasonlítanak azokra az eredményekre, amelyeket Hunyady talált az 1991-ben végzett vizsgálatában. Hunyady (1996) eredményei szerint a magyar tinédzserek a vizsgált európai, amerikai és ázsiai nemzetek közül a legjobb véleménnyel az angolokról vannak. Hunyady mintájához

hasonlóan a mi interjúalanyaink is dicsérték az angolokat intelligenciájukért és kevésbé voltak elégedettek azzal, hogy szerintük nagyon visszahúzódnak.

Ami az amerikaiakat illeti volt olyan diák, aki megemlítette, hogy ők „Szerintem szabadabbak mindenkinél, csak egy nagy állam az egész” (R28), és „Az amerikaiak szabadok, azt csinálnak amit akarnak, törvényen belül” (R33). Az amerikaiaknak tulajdonított jó tulajdonságok között találjuk a kíváncsit, segítőkészt és a szabadat. Továbbá voltak olyan diákok, akik azt emelték ki, hogy „Hát én ahogy hallottam, ők nem annyira nyugodtak, hanem inkább olyan szaladások, meg olyan rohanó világban élnek” (R4). Hunyady 1991-es vizsgálatában a diákok attitűdjei az amerikaiak irányába pozitívabbak voltak, mint a mi résztvevőinké. Az elmúlt 15 évben azonban voltak más olyan vizsgálatok, amelyek a hasonló negatív attitűdöket találtak az amerikaiakkal kapcsolatban, például Kormos and Lukóczy (2004) kutatásában nagyon sok angolul nem szívesen tanuló diák fejezte ki nemtetszését az amerikaiakkal kapcsolatban. Ezek a diákok az amerikaiakat hibáztatták a globalizáció negatív következményeiért és azért, hogy domináns szerepet játszanak a világpolitikai eseményekben.

A németekkel és kisebb mértékben az osztrákokkal kapcsolatosan a diákok azt mondták, hogy kedvesek, barátságosak, megértőek, toleránsak és vendégszeretőek. „Szerintem ők rendes emberek, mert Németországba is van egy nem olyan közeli ismerősöm, és ők rendesek, ők is szeretettel várják az embereket, meg akárhányszor felhívjuk őket, vagy karácsony van, szóval nagyon rendesek a németek” (R23). A németek jellemzésekor több diák kiemelte, hogy precízek, pontosak, és olyan emberek, akik mindig betartják a szabályokat. A németeket azonban néha hűvösnek, büszkének és hangosnak is látják a diákok. Két diák mondta, hogy a második világháborúban játszott szerepükért nem szereti a németeket. Hunyady (1996) eredményei szintén azt mutatták, hogy a németek nagyon népszerűek voltak a diákok között 1991-ben. Hasonlóan a mi vizsgálatunkhoz, a németeket szorgalmasnak és társaságkedvelőnek látták a diákok.

Ami a magyarok és más nemzetek közti különbségeket és hasonlóságokat illeti, a diákok megosztottak voltak a tekintetben, hogy a hasonlóságokat vagy a különbségeket emelték ki. Azonban az eredményeink azt mutatják, hogy azok a diákok, akik közvetlen kapcsolatba kerültek az idegen nyelvet beszélőkkel külföldön, azok a hasonló tulajdonságokat emelték ki inkább és nem a különbségekre koncentráltak. Két diák ki is mondta: “a gyerekek mindenütt egyformák” (R4 és R26). Azok akiknek kevesebb kapcsolatuk volt az angolokkal vagy németekkel, azok inkább azt mondták, hogy ezek az emberek furcsák, különböznek a magyaroktól. Egyik diák megjegyezte: „szerintem minden ország más. Azért vannak külön országok, mert mindenki egyedi” (R1).

Az országok gazdagságához és vitalitásához (milyen fontos gazdasági és politikai tényező az adott ország a világban) kötött véleményeknek korábbi vizsgálatainkban nagy szerepe volt a diákok attitűdjeinek formálásában (Dörnyei, Csizér és Németh, 2006), azonban ebben a kutatásban nagyon kevés diák fejezett ki ilyesfajta véleményt. Csupán 5 olyan diák volt, aki megemlítette, hogy Németországban magasabb az életszínvonal és 3 diák tette ugyanezt az Egyesült Államokkal kapcsolatban. Egy diák adott hangot annak a véleménynek, hogy Amerikában a legszegényebb emberből is lehet gazdag és azt mondta: „valaki oda kimegy, akkor könnyen híres lesz, vagy gazdagabb, valami ezért mennek oda gondolom sokan. Könnyen meg lehet valamit szerezni, mint az ember itt nem tud például” (R26). Egy másik interjúalany az amerikaiak technológiai fejlettségét említette: „nagyon sok mindennel a tudásukkal is hozzájárultak az emberiségnek a fejlődéséhez, találmányt találtak fel, meg olyan dolgokat, amik, amik hasznosak” (R25).

A nyelvekhez és beszélőikhez kapcsolatos attitűdök elemzésekor megállapíthatjuk, hogy a diákok a nyelvhez, beszélőihez illetve a kultúrájának nagyon sok részletéhez kapcsolnak különböző véleményeket. A diákok kifejezték véleményüket a lakókörnyezetről, ruházkodásról, egészséges életmódról és a környezetvédelemről is, továbbá felhoztak különböző nemzeti jellegzetességeket. Annak ellenére, hogy a kép nagyon sokszor sematikus

és felületes, a kifejezett attitűdök sokféleségére mindenképpen fel kell hívnunk az olvasók figyelmét. Ezek az attitűdök további vizsgálatok tárgyai lehetnek és ismeretük fontos lehet az oktatás több területén is. A diákok attitűdjei megmutatják, melyek azok az aspektusai az idegen nyelvi kultúráknak, amelyek iránt a 14 éves korosztály érdeklődik (pl. ruházkodás, étkezés, környezetvédelem, lakókörnyezet) és melyek azok, amely téren bizony több információra lenne szükségük, ahhoz, hogy jobban megértsék az idegen nyelvi beszélők életmódját és gondolkodását.

A magas és alacsony kontaktus élménnyel rendelkező résztvevők összehasonlítása

Vizsgálatunkban arra is kíváncsiak voltunk milyen különbségek mutatkoznak a magas és alacsony kontaktus élménnyel rendelkező résztvevők attitűdjeiben. Az alacsony kontaktusú csoportba 10 diákot soroltunk, akik közül ketten soha nem találkoztak még külföldiekkel, és 8 tanulónak pedig nagyon rövid és felszínes kapcsolata volt idegen nyelvi beszélőkkel. 15 diáknak volt hosszabb és változatos kontaktus élménye: őket tekintettük a magas kontaktusú csoportnak. Az attitűdök elemzésénél összeszámoltuk, hogy hány jellemzőt soroltak fel a résztvevők, amennyiben a diákok többségétől eltérően valamelyik résztvevő három vagy annál több tulajdonságot említett, attitűdjét komplexnek tekintettük.

Két diáknak (5. és 31. számú résztvevő) nem volt még sem direkt, sem indirekt kontaktus élménye, azaz nemcsak hogy nem találkozott külföldiekkel, de sem idegen nyelvi tévé csatornákat nem nézett, sem idegen nyelvi magazinokat nem olvasott. Egyik résztvevő sem tudott számot adni azzal országgal kapcsolatos érzelmeiről, amelyiknek nyelvét tanulta. A 31. számú diák attitűdje semleges volt, azaz sem pozitív sem negatív véleményt nem formált az idegen nyelvi beszélőkről és azok országairól. Az 5. számú diáknak ambivalensek voltak az érzései az angol anyanyelvű emberekkel szemben, mint a következő idézet jelzi egyszerre ítélte az angol nyelvi beszélőket és országaikat ellenszenvesnek és

rokonszenvesnek. „Van felháborító, de van jó is” (R5). A két résztvevő egyike sem számolt be kognitív attitűdről az idegen nyelvi beszélőkkel, országaikkal és kultúrájukkal kapcsolatban.

Az alacsony kontaktusú csoportba tartozó többi 8 résztvevőnek indirekt kontaktusa volt külföldiekkel, azaz az írott és elektronikus médián keresztül került kapcsolatba az idegen nyelvi kultúrákkal. Néhányuk rövid látogatást tett külföldön. A 8 diákból egy résztvevő pozitív, 4 semleges attitűdöt mutatott azokkal országokkal és lakóikkal szemben, amelynek a nyelvét tanulja, két diák negatív érzéseket táplált ez irányban, és egy résztvevő ambivalens attitűdökkel rendelkezett. A semleges attitűdöt felmutató résztvevők többsége (3 diák) elmondása szerint az idegen nyelvi beszélők furcsák és sok mindenben különböznek a magyaroktól. Ezen nyolc résztvevő kognitív attitűdjei meglehetősen sematikusnak tűntek, legfeljebb egy-két mondatban tudják az adott országot és lakóit jellemezni, vagy egyáltalán semmit nem tudnak róluk elmondani. Az egyik diák például nyugati szomszédunkról a következőket tudta csak felidézni. „Az osztrákokról azt tudom, hogy szeretnek jódlizni.” (R31). Érdekes idézni az egyik negatív attitűddel rendelkező diák szavait is, aki a következőképpen gondolkodott a németekről. „Így ami információm van így elég nem jó embereknek tartom őket. Mert a történelemben amit tanultunk a második világháborúban Hitler meg ilyenek. Nagyjából ennyit tudok róluk.” (R31).

Az alacsony kontaktusú csoportba tartozó diákokkal kapcsolatban összességében azt mutatják az eredményeink, hogy változatos affektív attitűdökkel rendelkeznek az idegen nyelvi beszélőkkel, országaikkal és kultúrájukkal szemben. Egyes diákok érzései negatívak, másoké semlegesek, ambivalensek és egy résztvevőé pozitívak. Hat résztvevő semmilyen véleményt nem tudott formálni arról az országról, lakóiról és kultúrákról, amelynek a nyelvét tanulta. Három diák egy-két mondatban ki tudta fejteni e téren a véleményét és mindössze egy résztvevő volt, akinek kognitív attitűdje ennél komplexebb volt.

3. számú táblázat Az alacsony kontaktusú résztvevők jellemzői

Részvevő kódja	Attitűdök	
	Affektív	Kognitív
5 – nincs kapcsolata	Ambivalens	Nincs
31 – nincs kapcsolata	Semleges	Nincs
6	Semleges	Nincs
9	Semleges	Nincs
15	Ambivalens	Komplex
19	Semleges	1-2 jellemző
27	Negatív	Nincs
28	Negatív	1-2 jellemző
30	Pozitív	1-2 jellemző
32	Semleges	Nincs

A magas kontaktusú csoportba tartozó 15 diák többféle típusú találkozásban vett részt, melyek többnyire néhány napostól néhány hetes időtartamig tartottak. A kivétel ez alól a 17. számú résztvevő volt, aki Svédországban élt és egy évig nemzetközi iskolába járt. A 15 legszélesebb körű kontaktus élménnyel rendelkező gyermek közül is mindössze egy volt, akinek egy évig volt alkalma intenzív kapcsolatot kialakítani külföldiekkel. Ezen csoportba tartozó résztvevők nagy része többnyire nem egyedül, hanem családja társaságában létesített kapcsolatot idegen nyelvi beszélőkkel, és csak két diáknak vett részt egyedül ilyen találkozásokban. A 15 diákból, 14-nek általánosságban pozitív attitűdje volt a külföldiek irányában és mindegyik diák külföldiekről alkotott képe tartalmazott kognitív elemeket, azaz nem csak az érzelmeikről tudtak számot adni, hanem véleményük is volt az idegen nyelvi beszélőkről és országaikról. 4 résztvevőről elmondható, hogy komplex kognitív attitűddel rendelkeztek, ugyanis számos jellemzőt tudtak felsorolni az adott országról, annak gazdasági fejlettségéről, társadalmáról és kultúrájáról, amelyiknek a nyelvét tanulták.

A magas kontaktusú csoportban egy diák van, aki negatívan gondolkodott a németekről. Ez a résztvevő az elmúlt évben egy olyan kétéltős táborozáson vett részt, ahol német gyerekekkel nyaralt együtt. A tábor nem volt kellemes élmény számára: „Találkoztam a táborban is német emberekkel, gyerekek voltak de valahogy olyan nem konzervatív, hanem olyan rideg, olyan mások, mint a magyarok, nem voltak szimpatikusak” (R24). A diáklány

negatív érzései azért érdekesek, mert azt az U-alakú attitűdgörbét illusztrálják, amelyet gyakran írnak le a külföldi tanulmányutakkal illetve bevándorlókkal kapcsolatban (Pool, 1966; Stangor és munkatársai, 1996). Ezek a vizsgálatok azt mutatják, hogy a diákok, munkavállalók vagy emigránsok többnyire idealizált képpel érkeznek a célnyelvi országba, ahol aztán megtapasztalják, hogy elképzeléseiknek nem mindig vannak valós alapjai. Ekkor a pozitív érzések negatívba csapnak át, melyet a kutatók gyakran a *kulturális sokk* kifejezéssel írnak le. Ahogy aztán több időt töltenek el a diákok vagy bevándorlók külföldön, még több tapasztalatot gyűjtenek és érzéseik többnyire ismét pozitív irányba változnak. Valószínű a 24. résztvevő negatív érzései is az intenzív kontaktus következtében keletkeztek, és mivel újabb alkalma nem volt másokkal találkozni, pozitív irányú változás nem következett be.

4. táblázat A magas kontaktusú résztvevők jellemzői

Részvevő kódja	Attitűdök	
	Affektív	Kognitív
1	Pozitív	3-4 jellemző
4	Pozitív	3-4 jellemző
7	Pozitív	3-4 jellemző
8	Pozitív	Komplex
10	Pozitív	Komplex
16	Pozitív	Komplex
17	Pozitív	Komplex
18	Pozitív	Komplex
22	Pozitív	3-4 jellemző
23	Pozitív	3-4 jellemző
24	Negatív	3-4 jellemző
33	Pozitív	Komplex
35	Pozitív	3-4 jellemző
36	Pozitív	3-4 jellemző
38	Pozitív	Komplex

A magas és alacsony kontaktusú csoportok összehasonlítása azt mutatja, hogy a gyakori kapcsolatokat kialakító diákok affektív attitűdjei az idegen nyelvi beszélőkkel, országaikkal és kultúrájukkal kapcsolatban egy diák kivételével mind pozitívak. Ezen tanulók kognitív attitűdjei egyértelműen komplexebbek, mint azoké a diákoké, akik csak ritkán

találkoznak külföldiekkel. Az alacsony kontaktusú csoport érzései nagy változatosságot mutatnak a negatívtól az ambivalensen át a pozitívig.

Következtések

Kutatásunkban azt vizsgáltuk, hogy milyen attitűdökkel rendelkezik az általános iskolások egy csoportja a német és angol nyelvi beszélőkkel, kultúrákkal és országokkal kapcsolatban. Interjúinkban arra voltunk kíváncsiak, hogy milyen kognitív és affektív attitűdökről tudnak számot adni a diákok saját szavaikkal és hogyan különböznek egymástól azok a diákok, akiknek kevés illetve gyakori kontaktus élményben volt részük. Vizsgálatunk azt mutatta, hogy a diákoknak változatos véleményük van az idegen nyelvi beszélőkkel és kultúrájukkal kapcsolatban. A diákok kifejezték gondolataikat a lakókörnyezetről, ruházkodásról, egészséges életmódról és a környezetvédelemről is, továbbá számos nemzeti jellemzőt tudtak felsorolni. Attitűdjeik ugyan gyakran sematikusak, de a korábbi vizsgálatokkal összhangban a résztvevők többnyire pozitívan vélekednek az angolokról, amerikaiakról, németekről és osztrákokról. Életmód tekintetében a tanulóknak az angolok tetszettek a legjobban és az amerikaiak legkevésbé, míg a nemzeti tulajdonságok terén a németeket találták a legszimpatikusabbnak. A diákok által elmondott vélemények és felsorolt jelzők további kérdőíves vizsgálatokban jól alkalmazhatóak majd a kérdések szövegezésében. Az eredményeink jelzésül szolgálhatnak a pedagógusok számára is, hogy melyek azok az attitűdök, amelyeket formálni kellene a jövőben azáltal, hogy több információt közlünk a célnyelvi kultúrákkal kapcsolatban. Az interkulturális kapcsolatok terén például nagyon fontos lenne, hogy a németül tanuló diákok közül senki se csupán a második világháborúban játszott szerepe alapján ítélje meg a németeket. Vizsgálatunk arra is rámutat, hogy a célnyelvi kultúrák mely témái foglalkoztatják ezt a korosztályt (pl. lakókörnyezet, életmód, táplálkozás, környezetvédelem). Az alacsony és magas kontaktus élménnyel rendelkező diákok

összehasonlítása azt jelzi, hogy a kapcsolatok gyakorisága befolyásolja, hogy a nyelvtanulók milyen attitűdökkel rendelkeznek. Eredményeink azt mutatják, hogy a rövid, felszínes többnyire turistákkal történő találkozásnak ezen korosztály számára nincs attitűd formáló hatása, sőt arra sem elegendő, hogy a média vagy esetleg a társadalmi környezet által közvetített negatív attitűdöket semlegesítse. Komplex és pozitív attitűdöket azoknál a diákoknál figyelhetünk meg, amelyek iskolája jól megalapozott cserekapcsolatokkal rendelkezik (illetve ahol a családnak külföldi barátai vannak), és ahol a külföldi diákokkal nem csak egy rövid óralátogatás keretében találkoznak a magyar tanulók. A csereprogramok szervezésénél tehát egyértelműen fontos, hogy a Pettigrew (1998) által megfogalmazott feltételek közül a közös cél, együttműködés és barátság lehetősége megvalósuljon. Ennek tükrében a látogatást érdemes alaposan előkészíteni egy megelőző közös projekt keretében és elektronikus levelezéssel. Ez a mai információs társadalomban nem igényel nagy szervezést a tanárok részéről, a diákok minden bizonnyal élvezik a valós idegen nyelvi kommunikáció lehetőségét és nagy mértékben hozzájárul még esetleg egy rövidebb látogatás esetén is az interkulturális kapcsolatok kialakításához és az attitűdök formálásához.

Hivatkozások

- Allport, W. G. (1954): *The nature of prejudice*. Cambridge, MA: Addison-Wesley.
- Ajzen, I., & Fishbein, M. (1977): Attitude-behavior relations: a theoretical analysis and review of empirical research. *Psychological Bulletin*, 84, 888-918.
- Amir, Y. (1969): Contact Hypothesis in ethnic relations. *Psychological Bulletin*, 71, 319-342.
- Brislin, R. W. (2001). Intercultural contact and communication. In L. L. Adler & U. P. Gielen (Eds.), *Cross-cultural topics in psychology* (pp. 213-227). Westport, CT: Praeger.
- Brown, R. & Hewstone, M. (2005): An integrative theory of intergroup contact. *Advances in Experimental Social Psychology* 37, 255-343.

- Clyne, M. (1998). *The German language in a changing Europe*: Cambridge: Cambridge University Press.
- Cook, S. W. (1978): Interpersonal and attitudinal outcomes in cooperating interracial groups. *Journal of Research and Development in Education*, 12, 97-113.
- Cook, S. W. (1985): Experiment on social issues. The case of desegregation. *American Psychologist*, 40, 452-460.
- Csepeli György (2001): *Szociálpszichológia*. Budapest: Osiris.
- Csepeli György és Závecz Tibor (1995): Európai és nemzeti kötődések a magyar tizenévesek körében. In: Gazsó F. És Stumpf I. (szerk.) *Vesztesek. Ifjúság az ezredfordulón* (139–156 old). Budapest: Ezredforduló Alapítvány.
- Csizér Kata és Dörnyei Zoltán (2002): Idegennyelv-tanulási attitűdök és motiváció az általános iskolások körében. *Magyar Pedagógia*, 102, 333-353 .
- Desforges, D. M., Lord, C. G., Pugh, A. M., Sia, L. T., Scarberry, C. N., & Ratcliff, D. C. (1997): Role of representativeness in the generalization part of the Contact Hypothesis. *Basic and Applied Social Psychology*, 19, 183-204.
- Desforges, D. M., Lord, C. G., Ramsey, S. L., Mason, J. A., Van Leenwen, M. D., & West, S. C. (1991): Effects of structured cooperative contact on changing negative attitudes toward stigmatized social groups. *Journal of Personality and Social Psychology*, 60, 531-544.
- Dörnyei, Z., & Csizér, K. (2005): The effects of intercultural contact and tourism on language attitudes and language learning motivation. *Journal of Language and Social Psychology*, 24, 1-31.
- Dörnyei, Z., Csizér, K., & Németh, N. (2006): *Motivational dynamics, language attitudes and language globalisation: A Hungarian perspective*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Flaitz, J. (1988). *The ideology of English: French perceptions of English as a world language*. Berlin: Walter de Gruyter.

- Hamberger, J., & Hewstone, M. (1997): Inter-ethnic contact as a predictor of blatant and subtle prejudice: Test of a model in four West European nations. *British Journal of Social Psychology*, 36, 173-190.
- Hewstone, M. (1985): Social psychology and intergroup relations: Cross-cultural perspectives. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 6, 313-323.
- Hewstone, M., Stroebe, W., Codol J-P., & Stephenson, G. M. (1988): *Introduction to social psychology*. Oxford: Basil Blachwell.
- Hewstone, M., Stroebe, W., Codol J-P., & Stephenson, G. M. (1995): *Szociálpszichológia*. Budapest: Közgazdasági és Jogi könyvkiadó.
- Hunyady, Gy. (1996): *Szterotípiák a változó közgondolkodásban*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Islam, M. R., & Hewstone, M. (1993): Dimensions of contact as predictors of intergroup anxiety, perceived out-group variability, and out-group attitude: An integrative model. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 19, 700-710.
- Kachru, B. B. (1990). *The alchemy of English: The spread, functions, and models of non-native Englishes*. Urbana Champaign. Ill.: University of Illinois Press.
- Kovács András (1997): *A különbség köztünk van. Az antiszemitizmus és a fiatal elit*. Budapest: Cserépfalvi.
- Kovács András (2001): *Tanulmányok az antiszemitizmusról*. Budapest: ELTE Szociológiai Intézet és ELTE-UNESCO Kisebbségsszociológiai Tanszék.
- Maykut, P., & Morehouse, R. (1994): *Beginning qualitative research. A philosophic and practical guide*. London: The Falmer Press.
- Murányi, I (2005): Tizenévesek nemzeti identitásának jellemzői az ezredvégi Magyarországon. *Erdélyi Társadalom*, 3 (1), 97-126.
- Pettigrew, T. F. (1998): Intergroup contact theory. *Annual Review of Psychology*, 49, 65-85.

- Pool, I. S. (1966): Effects of cross-national contact on national and international images. In C. Kelman (Ed.), *International behavior. A social-psychological analysis* (pp. 106-129). New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Stangor, C., Jonas, K., Stroebe, W., & Hewstone, M. (1996): Influence of student exchange on national stereotypes, attitudes and perceived group variability. *European Journal of Social Psychology*, 26, 663-675.
- Terestyéni Tamás (1996): Vizsgálat az idegennyelv-tudásról. *Modern Nyelvoktatás*, 2 (3), 3-15.
- Szabó Ildikó & Örkény Antal (1995): A 14-15 évesek interkulturális világgépe. *Regio*, 4.
- Szabó Ildikó & Csepeli György (1984): *Nemzet és politika a 10-14 éves gyerekek gondolkodásában*. Budapest: Tömegkommunikációs Kutatóközpont.
- van Dick, R., Wagner, U., Pettigrew, T. F., Chist, O., Wolf, C., Petzel, T. et al (2004): Role of perceived importance in intergroup contact. *Journal of Personality and Social Psychology*, 87, 211-227.
- Wright, S. C., Brody, S. M. & Aron, A. (2005): Intergroup contact: Still our best hope for improving intergroup relations. In C. S. Crandall & M. Schaller (Eds.), *Social psychology of prejudice: Historical and contemporary issues* (pp. 143-164). Seattle, WA: Lewinian Press.